

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Колективна монографія

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ**

Колективна монографія

Під редакцією
Непочатенко О.О.

Умань
Видавець «Сочінський»
2022

УДК 338.43

ББК 65.32

С 76

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №3 від 07.10.2022 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Малік М.Й.;
доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;
доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів (у т.ч. відсутність плагіату) відповідальність несуть автори. Матеріали подаються в авторській редакції.

Соціально-економічні засади формування економічної системи України / За ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський», 2022. 161 с.

ISBN 978-966-304-471-2

У монографії викладені результати досліджень сучасних напрямів розвитку економічної системи України. Висвітлені соціально-економічні аспекти формування економічної системи. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Досліджено розвиток окремих галузей національної економіки. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

ISBN 978-966-304-471-2

© Уманський національний
університет садівництва, 2022

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

- 1.1. Проблеми та перспективи розвитку ділового туризму в туристичних регіонах світу (Макар О.П., к.е.н., доцент, Національний університет «Львівська політехніка») 7
- 1.2. Стан і перспективи розвитку водневої економіки та агропромислового комплексу України (Уланчук В.С. д.е.н., професор, Жарун О.В. к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва) 16

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

- 2.1. Емпіричні засади впливу поведінкових аспектів на функціонування фінансового ринку (Барабаш Л.В., к.е.н., доцент, Сьомко Н.В., здобувач освіти другого (магістерського) рівня, Уманський національний університет садівництва) 31
- 2.2. Особливості проведення антикризового управління діяльності страхових компаній (Власюк С.А., к.е.н., доцент, Ясінський О.Р., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії), Уманський національний університет садівництва) 37
- 2.3. Фінансове регулювання стратегічного розвитку аграрного сектору України в умовах інтеграційних процесів (Власюк С.А., к.е.н., доцент, Гуртовенко А.І., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії), Тиховський М.І., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії), Уманський національний університет садівництва) 41
- 2.4. Роль фінансового контролінгу в забезпеченні стійкого розвитку підприємств (Гузар Б.С., к.е.н., доцент, Кисельов І.А. здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії), Закамарко В.В., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії), Уманський національний університет садівництва) 47
- 2.5. Використання цифрових фінансових технологій як фактор забезпечення транспарентності фінансових відносин.(Захаркіна Л.С., к.е.н., доцент, Захаркін О.О., д.е.н., професор, Радіонова Д.М., студентка, Сумський державний університет) 50
- 2.6. Сучасні тенденції вдосконалення кредитної системи аграрного сектору економіки (Колотуха С.М., к.е.н., доцент Мельник К.М., к.е.н., доцент, Переполка В.Ю., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії), Уманський національний університет садівництва) 57
- 2.7. Трансформаційні процеси в організаційному управлінні: суть, моделі, етапи та проблематика (Пономаренко О.В., викладач, Уманський національний університет садівництва) 66
- 2.8. Розвиток системи страхового захисту в аграрному секторі економіки України (Прокопчук О. Т., д.е.н., доцент, Гумен О. В., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, Уманський національний університет садівництва) 72
- 2.9. Якісні характеристики страхових послуг для аграрного сектору 76

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

2.1. Емпіричні засади впливу поведінкових аспектів на функціонування фінансового ринку

Барабаш Л.В., к.е.н., доцент

*Сьомко Н.В., здобувач освіти другого (магістерського) рівня
Уманський національний університет садівництва*

Рух фінансових потоків в економічному середовищі країни є необхідною умовою забезпечення безперервного відтворювального процесу. Шляхом купівлі-продажу фінансових ресурсів учасники економічних відносин вирішують проблеми фінансового забезпечення своєї діяльності. Саме такі взаємовідносини з приводу купівлі-продажу фінансових ресурсів називають фінансовим ринком.

На початкових етапах розвитку фінансових відносин угоди купівлі-продажу здійснювались безпосередньо між власником капіталу та його споживачем. Однак під впливом зростання світового багатства та збільшення масштабів виробництва різноманітних продуктів кількість таких угод значною мірою збільшилась, а процес їх виконання значно ускладнився. Тому, з метою спрощення обслуговування руху капіталу від власника до споживача, виникла потреба, а відтак і наявність, фінансових посередників, які своєю діяльністю не лише спростили рух капіталу, а й внесли різноманітність до фінансових відносин великою кількістю фінансових послуг.

Щоб оцінити ступінь розвитку фінансового ринку, необхідно означити кількість фінансових посередників, що функціонують на ньому, а також видову різноманітність і чисельність фінансових послуг, які вони можуть надати. Для розвиненого фінансового ринку властива значна кількість посередників, які за відносно невелику плату готові здійснювати свою діяльність – надавати різні види фінансових послуг.

Загалом можна підсумувати, що фінансовий ринок є системою економічних відносин, які виникають в процесі розподілу фінансових ресурсів, купівлі-продажу тимчасово вільних коштів і цінних паперів між фінансовими посередниками, підприємствами, населенням, державою й іншими економічними суб'єктами.

Відтак механізм функціонування фінансового ринку має наступний вигляд (рис. 1):

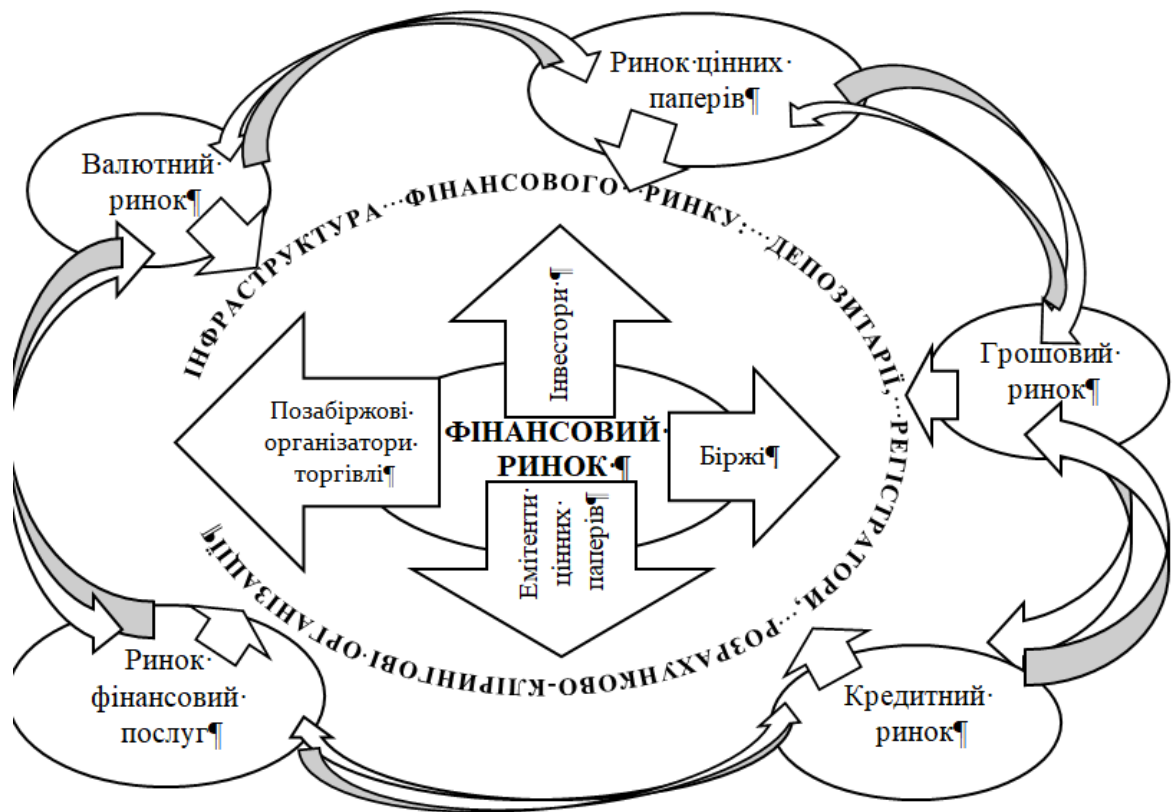

Рис. 1. Механізм функціонування фінансового ринку України

Згідно ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансовими вважаються такі послуги²⁷, як торгівля валютними цінностями; факторинг; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту; надання гарантій; професійна діяльність на ринку капіталу; фінансовий лізинг; переказ коштів; послуги у сфері страхування; послуги, що надаються відповідно до закону «Про банки і банківську діяльність».

Право на здійснення вище згаданих операцій надається фінансовим установам та фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності, за умови, якщо це передбачено законом. Проте, надавати кредити за рахунок залучений коштів має право лише кредитна установа на підставі відповідної ліцензії.

Зважаючи на значний спектр послуг, що реалізуються на фінансовому ринку, а також коло його учасників, варто приділити увагу класифікації фінансових послуг (рис. 2).

²⁷ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: закон України від 12.07.2001р. № 2664 у редакції від 11.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення 05.07.2022)

Рис. 2. Класифікація фінансових послуг на фінансовому ринку

Відтак, згідно класифікації, під час надання фінансових послуг на ринку акціонерного капіталу фінансові посередники забезпечують вкладання ресурсів одних суб'єктів у діяльність інших без вказаних дедлайнів. Разом з цим інвестор отримує право на одержання дивідендів, право на спільну власність на активи підприємства. Послуги на ринку позикового капіталу реалізуються за допомогою боргових цінних паперів, а фінансові посередники забезпечують передачу ресурсів на чітко визначений термін під відсотки. До таких фінансових операцій відносять надання грошей у позику кредитно-фінансовими установами, фінансовий лізинг, надання гарантій та поручительств.

Послуги на валютному ринку пов'язані з обслуговування обігу іноземної валюти на території України. Хоча варто зазначити, що у країнах економічно розвинених такий спектр послуг досить обмежений, що вказує нам на їх стабільну національну валюту. А от послуги на ринку цінних паперів – це діяльність, що передбачає собою перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів та обслуговування випуску та обігу цінних паперів. Цікавими є й послуги на ринку похідних фінансових інструментів, особливістю яких є їхня реалізація за допомогою строкових угод, механізм випуску яких пов'язаний із купівлею-продажем фінансових чи матеріальних активів. Послуги на страховому ринку здебільшого забезпечують процес купівлі-продажу страхового захисту, а також формують попит і пропозицію на страхові продукти.

За інституційними ознаками фінансові послуги поділяються на послуги банківських і небанківських установ. Перші надають досить широкий спектр послуг суб'єктам економіки, починаючи з залучення та розміщення грошових вкладів і кредитів і закінчуючи розрахунково-касовими обслуговуваннями клієнтів, операціями з цінними паперами, наданням консультаційних послуг тощо. До небанківських фінансових установ відносяться ломбарди, кредитні

спілки, пенсійні фонди, які зазвичай здатні надати своїм клієнтам одну або декілька послуг²⁸.

Важливе значення у розумінні ринку фінансових послуг має ціноутворення на різні фінансові активи. Саме за допомогою механізму ціноутворення розподіляється капітал в умовах ринкової економіки. Ціна – це грошовий вираз вартості товару. На фінансовому ринку розрізняють дві категорії, пов'язаних з ціною: ціна цінних паперів і ціна капіталу.

Для інвесторів ціна капіталу є доходом, який він отримує від вкладення інвестицій у фінансові активи. Для емітента – фінансовими витратами, які він повинен сплатити інвестору у відсотках до отриманого капіталу. Завданнями процесу ціноутворення на фінансовому ринку є: Реалізація конкретних цілей ціноутворення; Відображення реального співвідношення попиту та пропозиції; Урахування різноманітних факторів, що впливають на формування ціни.

З урахування різнопланових факторів ціни на фінансові активи можуть суттєво коливатися. На формування рівня ціни на фінансові інструменти впливають галузева приналежність емітента та територіальні умови його розміщення, якість цінних паперів, специфіка окремих регіонів, заходи державного регулювання цін, конкуренція, співвідношення між попитом та пропозицією, рівень податків. Здебільшого в процесі формування цін враховується велика кількість ринкових факторів, які можна об'єднати в три групи: попит, витрати та конкуренція. До факторів попиту слід віднести обсяг потенційних інвестицій, звички інвесторів, їх доходи, наявність аналогічних цінних паперів на ринку і ціна на них. Емісійні, маркетингові та інші витрати, які пов'язані з випуском та обігом фінансових активів є факторами витрат.

Безперечно, конкуренція є впливом на формування ціни на фінансовому ринку, оскільки державний бюджет, кредитний ринок і ринок цінних паперів не лише доповнюють один одного, а й конкурують між собою в частині залучення фінансових ресурсів. До факторів конкуренції відносять кількість і різноманітність емітентів, наявність аналогічних цінних паперів, рівень цін конкурентів.

Зважаючи на наведені вище факти, можна зазначити, що на ціноутворення на фінансовому ринку впливають як традиційні фактори (попит, пропозиція, конкуренція), так і специфічні (тип, вид, різновид цінного паперу, термін його обігу, галузева належність, місцезосташування, поведінка інвесторів і споживачів).

Останнім часом нетрадиційні фактори, зокрема поведінкові, все активніше включають до кола фінансових ризиків. Саме під впливом різних поведінкових чинників приймаються ірраціональні фінансові рішення, що характеризуються негативними наслідками. Як свідчать результати досліджень поведінки, через обмежені людські можливості сприймати й обробляти інформацію, формуються когнітивні упередження або спрощені підходи (евристики) до прийняття фінансових рішень. Учасники фінансового ринку не завжди вірно

²⁸ Фінансовий ринок: навчальний посібник / С. С. Арутюнян, Л. В. Добриніна [та інш.] / за ред. С. С. Арутюнян. Київ : Гуляєва В.М., 2018. 484 с.

можуть відтворити інформацію й об'єктивно оцінити свої вміння та знання. Вони можуть неочікувано реагувати на форму подачі інформації, переоцінювати її важливість і не мати належного самоконтролю для здійснення необхідних дій. Отож, під впливом сформованих суспільством стереотипів, тверджень, звичайних емоцій, тобто поведінкових факторів, люди схильні приймати нераціональні рішення.

Узагальнюючи результати дослідження поведінкових теорій, було виявлено та систематизовано низку поведінкових чинників, що впливають на прийняття фінансових рішень громадянами, а саме: евристики, емоції, фреймінг, вплив ринку, «психологічна бухгалтерія», несприйняття витрат.

Евристика в загальному своєму розуміння – це наука, що вивчає діяльність і методи, які використовуються у відкритті нового. У даному контексті слід виокремити евристику репрезентативності, евристику доступності, евристику «якоріння» та ефект приєднання до більшості. Емоції справляють не менший вплив. Особливо яскравими, а відтак і найвпливовішими є оптимізм, песимізм, настрої, надмірна самовпевненість, ефект жалю, ілюзія контролю. Схильність реагувати на певний вибір по-різному, залежно від контексту, формулювання проблеми або пропозиції, тобто того, як такий вибір подається – як програш чи виграш – це фреймінг (ефект обмеження рамками). Доволі часто люди спираються на встановлені суспільством чи авторитетними особами рамки та притримуються їх, незважаючи на можливу ірраціональність суджень. Раціоналізація після придбання, підтверджувальне упередження, фундаментальна помилка атрибуції – таким є вплив ринку на прийняття особою фінансових рішень. «Психологічна бухгалтерія» – ще один з поведінкових факторів, що здійснює вплив на процес прийняття фінансового рішення. В його основі – схильність ставитися до грошей, залежно від того, звідки вони надійшли, в якій формі зберігаються і на що витрачаються. Несприйняття витрат – базовий поведінковий фактор. Готовність йти на більший ризик з метою уникнення втрат, аніж одержання додаткового доходу, ефект володіння, ефект капкану, ефект страуса – його прояви, доволі часто наперед негативні з позиції прийняття зважених фінансових рішень.

Сукупність поведінкових актів, дій, тактик і стратегій поведінки, метою яких є придбання, здобуття засобів задоволення потреб, формує споживчу поведінку²⁹. Люди приймають конкретні рішення стосовно того, як витратити зароблені кошти, скільки витратити і на які цілі, чи інвестувати їх та у які саме активи, чи здійснювати заощадження, чи брати кредит тощо³⁰. Відтак передумовами у виникненні труднощів із прийняттям споживачами фінансових рішень є: ускладнення фінансових продуктів за рахунок розширеного переліку фінансових інструментів; необхідність здійснення вибору між поточним і

²⁹ Котова М.В. Особливості прийняття інвестиційних рішень фізичними особами на ринку цінних паперів. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2014. С. 70–75. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_2_10 (дата звернення 05.07.2022).

³⁰ Карпишин Н., Табака С. Поведінкові чинники фінансових рішень домогосподарств. Конкурсна робота. 2019. URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1338> (дата звернення 06.07.2022)

майбутнім споживанням; високий рівень ризиків і невизначеності на фінансовому ринку тощо³¹.

Суттєвий вплив на фінансові рішення громадян має ефект приєднання до більшості або «стадна поведінка». Дуже часто суб'єкти ринку фінансових послуг керуються такими чинниками, як настрої, інтуїція, гордість, самовпевненість, жадібність, страх тощо. В хорошому настрої ці ж суб'єкти можуть витратити більше; через гординю – не визнавати свої фінансові помилки, через самовпевненість вкладати гроші у ризикові проекти; через жадібність – не можуть вчасно зупинитися. Нерідко їх безпідставна самовпевненість заважає приймати об'єктивні фінансові рішення та штовхає на невиправданий ризик у здійсненні фінансових операцій, що потребують уваги та відповідальності. Особливо небезпечною є ситуація, коли до самовпевненості додається така емоція, як жадібність. Відтак, людина, яка не має належних фінансових знань і прагне легкого збагачення, стає жертвою обману і шахрайства.

Мінімізація впливу поведінкових чинників на фінансовий ринок і його функціонування, відповідно до відомих стратегій, можлива або шляхом використання принципів лібертаріанського патерналізму, або за рахунок підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Так, стратегія лібертаріанського патерналізму передбачає участь держави і приватних інституцій у ненав'язливому підштовхуванні населення до прийняття рішень, що позитивно вплинуть на його здоров'я, продовження життя та фінансове благополуччя. Стратегія підвищення рівня фінансової грамотності населення скерована на впровадження просвітницьких заходів, що сприяють фінансовій освіченості й удосконалюють процес управління особистими фінансовими ресурсами. Володіючи достатнім рівнем фінансових знань, населення піклуватиметься про підвищенню рівня власного добробуту й активізацію економічних процесів у державі, а відтак розумітиме логіку та послідовність дій на фінансовому ринку. Відтак наразі одним із першочергових завдань держави має стати відповідальний вибір і реалізація такої стратегії, яка допоможе населенню максимально уникнути поведінкового впливу та навчить грамотному управлінню фінансовими ресурсами в сучасних умовах невизначеності ринку і надмірного споживання. Предметом подальших наукових розвідок є пошук та поглиблене вивчення³².

Отже, на даний час не стільки економічні, а переважно психологічні, релігійні, етичні, культурні й інші чинники відіграють щораз важливішу роль у функціонуванні фінансового ринку. Тому формалізація правил поведінки всіх його учасників є необхідною, як засіб захисту інвесторів, особливо на нових сегментах ринку з інноваційними фінансовими продуктами.

31 Споживча поведінка українських домогосподарств : монографія / Ю. Ф. Пачковський, А. О. Максименко. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 292 с.

32 Карпишин Н., Табака С. Поведінкові чинники фінансових рішень домогосподарств. Конкурсна робота. 2019. URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1338> (дата звернення 06.07.2022)

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Колективна монографія

За редакцією д.е.н., професора Непочатенко О.О.

Комп'ютерне верстання
Коректура

Ю.В. Улянич
Л.М. Абрамець

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 20.10.2022. Формат 60*84/16
Папір офсетний. Друк цифров. Ум. друк. арк 9,36
Тираж 300 прим. Замовлення № 756 (1554)

Видавець і виготівник «Соічнський М.М»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88,
(067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com